

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Тема: «Управління коштами Пенсійного фонду України»

Здобувача вищої освіти II рівня, II курсу, групи ФМУП-22-1,
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»,
освітня програма Управління публічними фінансами

(підпис)

Кірюха Андрія Петровича

(прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник

(підпис)

Сокирко Олена Сергіївна, к.е.н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Керівник освітньо-професійної програми

(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Гордей Оксана Дмитрівна, д.е.н., професор

Допущено до захисту за рішенням кафедри публічних фінансів протокол від
«15» 01 2024 № 9

Завідувач кафедри

(підпис)

Давиденко Надія Миколаївна, д.е.н., професор

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Ірпінь – 2024

Реєстрація № 16 01.02.2024 шрф
 (дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту шрф
 (до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту 80 балів 4 (добре) 08.02.2024 шрф ✓
 (оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: шрф ✓ І. Т. Бондарук
 (підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії: шрф Н. М. Давиденко
 (підпис) (ініціали, прізвище)

шрф О. Д. Горобей
 (підпис) (ініціали, прізвище)

шрф Т. О. Скрипник
 (підпис) (ініціали, прізвище)

Секретар шрф В. Ю. Меленко
 (підпис) (ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії, членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Зміст випускної роботи (якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій)	від 0 до 30	23		Збірка Ек Д.Т.Бордигук ✓ Членів комісії Н.М.Давиденко С.В.Гордєв О.В.Гордєв
2. Дотримання вимог щодо оформлення	від 0 до 10	10		Д.О.Скрябік
3. Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедрою терміни	від 0 до 5	5		Секретар
4. Рецензент	від 0 до 5	5		В.Ю.Мериденко
РАЗОМ БАЛІВ*	від 0 до 50	43		

Оцінювання кваліфікаційної роботи науковим керівником - 37 балів.

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
80	B	4 (добре)	08.02.2024	✓ Д.Т.Бордигук Членів комісії Н.М.Давиденко С.В.Гордєв О.В.Гордєв

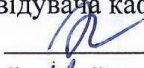
Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	D	
50-59	E	3 (задовільно)
35-49	FX	2 (незадовільно)

Факультет Фінансів та цифрових технологій
Кафедра Публічних фінансів
Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
Освітньо-професійна програма «Управління публічними фінансами»

Затверджую

в.о. завідувача кафедри публічних фінансів

 Тетяна КОЛЯДА
« 12 » 12 2024

Завдання на кваліфікаційну роботу (проект)

здобувачу вищої освіти

Кірюха Андрія Петровича

1. Тема випускної кваліфікаційної роботи (проекту)

Управління коштами Пенсійного фонду України

Затверджена наказом ректора від «15» листопада 2022 р. № 1207

2. Строк здачі закінченої роботи

15.11.2023

3. Мета роботи полягає в ретельному аналізі та оцінці ефективності

управління коштами Пенсійного фонду України

Об'єкт дослідження є Пенсійний фонд України.

Предмет дослідження є теоретико - методичні засади та практичні рекомендації щодо сутності, складу та удосконалення Пенсійного фонду України

Орієнтовна база дослідження Міністерство фінансів України, Державна казначейська служба України

4. Вихідні дані до роботи законодавчо-нормативні акти, офіційні джерела статистики, наукова періодика, монографічні джерела, Інтернет - ресурси тощо.

5. Перелік графічного матеріалу таблиці, схеми, рисунки

6. Зміст випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (перелік питань з кожним розділом) РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади організації діяльності Пенсійного фонду України, 1.1 Сутність, завдання та організація роботи Пенсійного фонду України, 1.2 Основні напрями управління коштами ПФУ РОЗДІЛ 2. Аналіз ефективності управління коштами Пенсійного фонду України протягом 2019-2022 рр, 2.1 Аналіз доходів ПФУ та джерел їх формування, 2.2 Динаміка видатків ПФУ, РОЗДІЛ 3. Напрями удосконалення процесу управління коштами Пенсійного фонду України.

7. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1	2	3	4
1	Підготовка 100 % кваліфікаційної роботи та подання її на перевірку науковому керівнику	10.11.2023 р.	15.11.2023
2	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника та подання її на повторну перевірку	15.11.2023 р.	24.11.2023
3	Попередній захист кваліфікаційної роботи	17-25.11.2023 р.	25.11.2023
4	Надання кваліфікаційної роботи для перевірки на плагіат	01-10.12.2023 р.	10.12.2023
5	Отримання відгуку наукового керівника кваліфікаційної роботи	15-20.01.2024 р.	20.01.2024
6	Рецензування кваліфікаційної роботи	22-26.01.2024 р.	24.01.2024
7	Захист кваліфікаційної роботи	7-8 лютого 2024 р.	7-8 лютого 2024

8. Дата видачі завдання «10» __01__ 2022.

9. Науковий керівник кваліфікаційної

роботи (проекту)

(підпис)

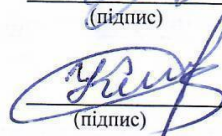
Сокирко О.
(прізвище, ініціали)

10. Гарант освітньо-професійної програми

(підпис)

Гордей О.Д.
(прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти

(підпис)

Кірка А.Ф.
(прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

Формування доходів Державного бюджету України

Назва випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи

Метою даної дипломної роботи є аналіз та оцінка управління коштами Пенсійного фонду України з метою забезпечення сталості та ефективності пенсійної системи.

Завданнями роботи є:

- Дослідження сутності та принципів управління коштами пенсійного фонду.
- Аналіз складу та структури фінансових потоків, включаючи збір та накопичення коштів, інвестування та виплати пенсій.
- Визначення основних тенденцій управління пенсійними активами та визначення їхнього впливу на сталість пенсійної системи.
- Оцінка можливих ризиків та визначення стратегій для їхнього управління.

Предметом дослідження є теоретичні та методичні аспекти управління коштами Пенсійного фонду України, а об'єктом - фінансові ресурси та їхнє використання для забезпечення пенсійної системи. Базою дослідження є дані та документи Пенсійного фонду України, а також відомства, відповідальні за фінансове регулювання.

За результатами дослідження буде зроблено теоретичні узагальнення та надані практичні рекомендації щодо оптимізації управління коштами Пенсійного фонду України. Отримані результати можуть бути використані для подальших поліпшень у функціонуванні пенсійної системи та слугувати основою для подальших досліджень у сфері соціально-економічного управління.

Кваліфікаційна робота містить _ 55 сторінки, _12 таблиць, _9_ рисунків, список використаних джерел _42_ найменування.

Ключові слова: управління коштами, пенсійний фонд України, фінансові ресурси, інвестиції, ризики управління коштами.

Рік виконання кваліфікаційної роботи - 2023

Рік захисту роботи - 2024

Зміст

Вступ	8
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади організації діяльності Пенсійного фонду України.....	10
1.1 Сутність, завдання та організація роботи Пенсійного фонду України	10
1.2 Основні напрями управління коштами ПФУ	11
РОЗДІЛ 2. Аналіз ефективності управління коштами Пенсійного фонду України протягом 2019-2022 рр	15
2.1 Аналіз доходів ПФУ та джерел їх формування	15
2.2 Динаміка видатків ПФУ	21
РОЗДІЛ 3. Напрями удосконалення процесу правління коштами Пенсійного фонду України	27
ВИСНОВКИ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	48

Вступ

Актуальність теми. Проблематика реформування пенсійної системи стає ключовою в контексті сучасних викликів, оскільки вона визначає не лише долю поточних пенсіонерів, але й має величезний вплив на пенсійне забезпечення майбутніх поколінь та загальний рівень соціального добробуту. Незважаючи на очевидну необхідність реформ, їх впровадження відбувається повільно через споживчі настрої, низький рівень інформованості громадян та відсутність активної позиції громади у взаємодії з владними структурами.

Стан і ступінь розробки проблеми в спеціальній літературі. Питання реформи пенсійної системи вже привернуло увагу вчених як в Україні, так і за кордоном. Роботи М.Бойко, О.Гарячої, Ю.В. Галицької, Б. Зайчука, О. Зарудного, І. Кравченка, Б. Надточія, А. Нечая, О. Палія, М. Папієва, І. Сироти, Г. Яшника та інших вчених внесли значний внесок у вивчення цієї проблеми.

Мета і завдання дослідження. Головною метою даної дипломної роботи є аналіз теоретичних та практичних аспектів діяльності Пенсійного фонду України та визначення шляхів вдосконалення пенсійного забезпечення. З цією метою сформульовані такі *завдання*:

- Дослідити особливості діяльності, завдань, функцій та правового регулювання Пенсійного фонду України.
- Провести аналіз доходів і видатків Пенсійного фонду України.
- Дослідити рівень пенсійного забезпечення в Україні.
- Узагальнити міжнародний досвід реформування пенсійної системи та визначити можливості його адаптації в Україні.
- Надати практичні рекомендації щодо удосконалення пенсійного забезпечення в Україні.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є економічні взаємовідносини у сфері пенсійного забезпечення.

Предмет дослідження. Предметом дослідження є теоретичні та практичні засади функціонування Пенсійного фонду України та розвитку пенсійної системи.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання та системний підхід. В роботі використані методи аналізу та синтезу, теоретичного узагальнення, порівняльного аналізу, графічного та економіко-статистичного аналізу.

База досліджень. Основною базою дослідження послужили закони України, підзаконні акти, аналітичні та статистичні матеріали Міністерства соціальної політики України, Пенсійного фонду України, наукові розробки та публікації.

Науково-практична значимість одержаних результатів. Отримані результати є актуальним внеском у розвиток наукового підходу до вирішення проблем пенсійного забезпечення та можуть бути використані Головним управлінням Пенсійного фонду України для впровадження змін у пенсійну систему.

Особистий внесок здобувача. Автор роботи провів аналіз літературних та нормативних джерел, здійснив порівняльний аналіз міжнародного та внутрішнього досвіду, розробив рекомендації щодо вдосконалення пенсійного забезпечення.

Апробація результатів роботи. Отримані результати були представлені на міжнародній науково-практичній конференції.

РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади організації діяльності Пенсійного фонду України

1.1 Сутність, завдання та організація роботи Пенсійного фонду України

Пенсійний фонд України, як центральний орган управління, несе відповідальність за забезпечення ефективного функціонування пенсійної системи в країні. Це установа державного управління, яка має статус державного цільового позабюджетного фонду.

Діяльність Пенсійного фонду України ґрунтується на законодавстві та включає різноманітні завдання. До його обов'язків входить організація та контроль діяльності органів Пенсійного фонду, облік платників страхових внесків, призначення та виплата пенсій, фінансування витрат на пенсійні виплати, а також ведення статистичної та бухгалтерської звітності.

Пенсійний фонд України взаємодіє з іншими міністерствами, відомствами та місцевими органами влади у питаннях, що належать до його компетенції. Він бере участь у розробці пропозицій щодо вдосконалення законодавства про соціальне страхування.

Управління Пенсійного фонду України включає правління, що приймає рішення з різних питань, та управління в регіонах країни, які забезпечують ефективне функціонування пенсійної системи та контроль за діяльністю підпорядкованих установ.

Основні завдання Пенсійного фонду України включають участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері пенсійного забезпечення та соціального страхування. Це передбачає збір та акумуляцію коштів для пенсійного забезпечення, а також повне та своєчасне фінансування витрат на виплату пенсій та інших соціальних виплат.

Пенсійний фонд України виконує контрольні функції, ефективно використовуючи кошти та вдосконалюючи методи фінансового планування

та контролю за витратами. Фінансування фонду здійснюється за рахунок обов'язкового державного пенсійного страхування, а також з інших джерел, таких як Державний бюджет України та штрафи.

Бюджет Пенсійного фонду України формується з різних джерел, а його кошти використовуються для фінансування різноманітних потреб, включаючи виплату пенсій та соціальних виплат, погашення банківських кредитів, створення інформаційного обліку та інші цілі.

1.2 Основні напрями управління коштами ПФУ

Управління Пенсійного фонду України забезпечує ефективне виконання завдань фонду, включаючи стратегічне планування, розробку бюджету, ухвалення нормативно-правових актів, аналіз діяльності регіональних управлінь та прийняття рішень з інших питань.

Для розгляду пропозицій щодо втілення основних завдань та обговорення ключових питань в діяльності Пенсійного фонду України можуть створюватися наукові, методичні, експертні ради та інші консультативні органи. Склад цих органів та їхні положення підтверджуються головою правління Пенсійного фонду України. Схематично структуру Пенсійного фонду зображено на рис. 1.1.

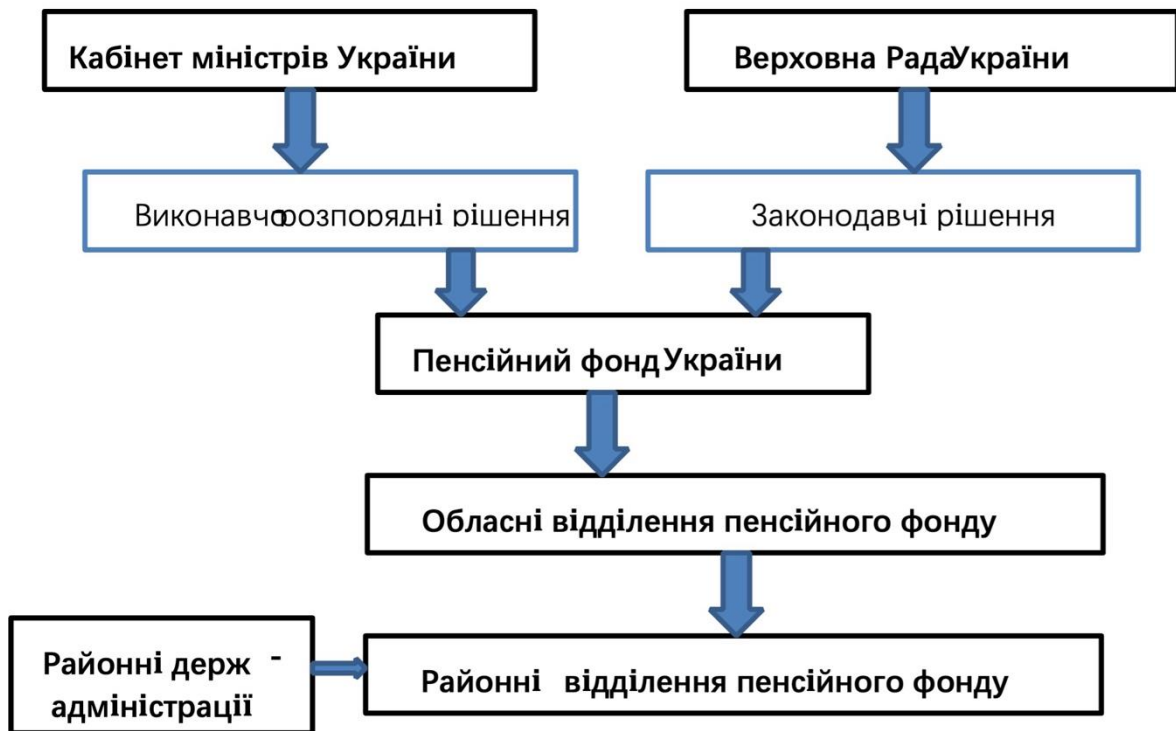

Рис. 1.1 Структура управління Пенсійного фонду України

Джерело: [8]

Основна мета Пенсійного фонду полягає в зборі, акумуляції та цільовому використанні коштів, зокрема страхових внесків, для фінансування пенсій та допомоги. З 1995 року його бюджет включено до державного бюджету України. Організація та контроль діяльності органів Пенсійного фонду, облік внесків та призначення пенсій є основними функціями.

Пенсійний фонд України вирішує такі завдання:

Забезпечення ефективної роботи органів Пенсійного фонду та дотримання законодавства про соціальне страхування.

Розроблення бюджету, який обговорюється разом з Кабінетом Міністрів України та іншими зацікавленими органами.

Участь у підготовці пропозицій для вдосконалення законодавства щодо соціального страхування, зокрема пенсійного забезпечення.

Видання рекомендацій та положень, пов'язаних із сплатою страхових внесків, розрахунком та використанням коштів фонду.

Організація ревізій та перевірок роботи органів Пенсійного фонду та прийняття відповідних заходів на підставі результатів перевірок.

Забезпечення професійної підготовки та підвищення кваліфікації працівників органів Пенсійного фонду.

Впровадження автоматизованих робочих місць та систем обробки інформації.

Інформування громадськості про свою діяльність.

Взаємодія з іншими органами, підприємствами, установами щодо питань, що входять до компетенції фонду.

Забезпечення виплати пенсій громадянам, які проживають за кордоном, та іноземним громадянам в Україні.

Пенсійний фонд може також включати в себе капіталізацію коштів та привласнення добровільних внесків фізичних та юридичних осіб. Фонд здійснює контроль за надходженням страхових внесків та раціональним використанням коштів, а також співпрацює на міждержавному рівні з питань пенсійного забезпечення (рис. 1.2).

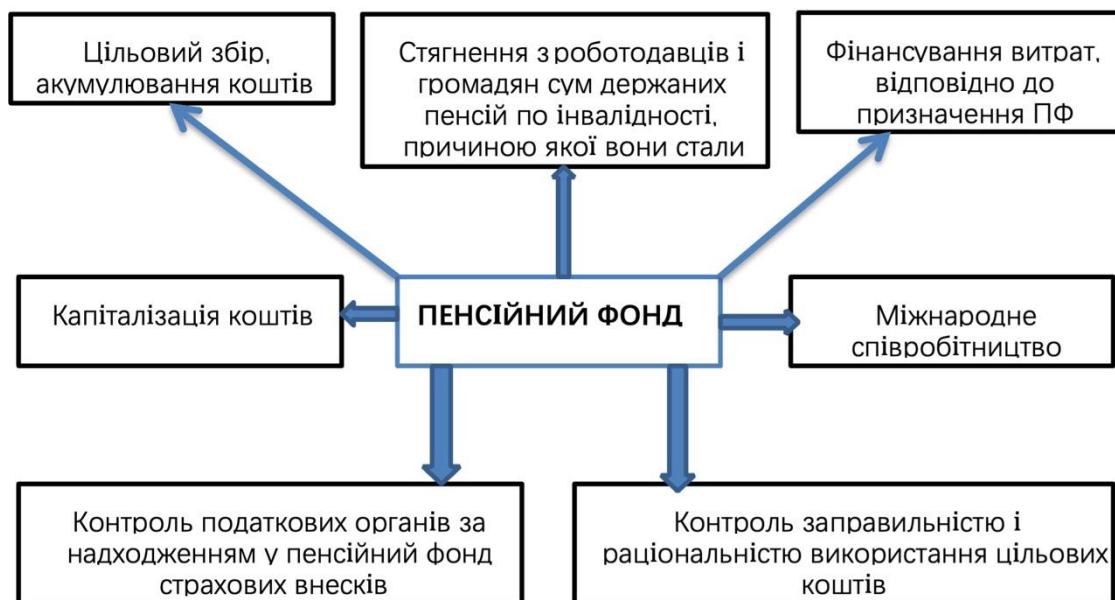

Рис. 1.2 Завдання та функції Пенсійного фонду України

Джерело: [3]

Кошти Пенсійного фонду України знаходяться на окремих поточних рахунках та субрахунках у банках, використовуються виключно для

призначення, і не можуть бути вилучені. Перерахування коштів на пенсійне забезпечення здійснюється через відділення зв'язку або ощадні каси, де пенсіонери отримують свої пенсії.

Однак стабільність Пенсійного фонду постійно під загрозою через ухилення підприємств, установ, організацій та громадян-підприємців від сплати страхових внесків. Це може призводити до перевищення витрат фонду над доходами, що вимагає дотацій з державного бюджету та залучення банківських кредитів.

Україна розглядає недержавне пенсійне забезпечення як третій рівень пенсійної системи, що має важливе значення для забезпечення достатніх пенсій громадянам. Це надає можливість громадянам здійснювати добровільні накопичення на майбутню старість.

Розвиток недержавного пенсійного забезпечення в Україні грає важливу роль у залученні коштів до національної економіки та розвитку внутрішнього фінансового ринку. Однак наразі рівень розвитку цього виду забезпечення є недостатнім і має обмежений вплив на розмір пенсійних виплат.

Експерти вважають, що держава повинна відігравати ключову роль у подальшому розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Важливими заходами є впровадження ефективної системи нагляду та створення умов для захисту пенсійних активів від ризиків.

РОЗДІЛ 2. Аналіз ефективності управління коштами Пенсійного фонду України протягом 2019-2022 рр

2.1 Аналіз доходів ПФУ та джерел їх формування

Україна має самостійну державну установу, яка відповідає за пенсійне страхування в країні - Пенсійний фонд України (ПФУ). Цей фонд є державним цільовим позабюджетним фондом, що означає, що він функціонує окремо від загального бюджету держави.

Діяльність Пенсійного фонду України має велике значення, оскільки в країні проживає понад 14 мільйонів пенсіонерів, які отримують пенсійні виплати, а також понад 1,3 мільйона осіб отримують аліменти.

Система формування, накопичення та використання коштів для забезпечення адекватних і стабільних пенсійних виплат є складною. Пенсійний фонд збирає кошти через внески працівників та роботодавців, а також отримує фінансову підтримку з Державного бюджету для забезпечення необхідних виплат пенсій і аліментів.

Основні завдання Пенсійного фонду полягають в ефективному управлінні цими коштами, забезпеченні їх достатньою кількістю та стабільністю, а також у розробці та вдосконаленні політик та програм пенсійного страхування. Основна мета - забезпечити вчасне та повне отримання пенсій громадянами, які мають на це право, з метою забезпечення достойного рівня життя пенсіонерів та отримувачів аліментів.

Проте, Пенсійний фонд України стикається з дефіцитом коштів, що виникає внаслідок соціально-економічних трансформацій у країні. Доходи фонду складаються з внесків та допомоги з державного бюджету.

У 2022 році Пенсійний фонд України мав 281,6 млрд грн власних коштів або 60,4%, а загальні доходи склали 466,1 млрд грн. Дефіцит коштів вирішується за рахунок дотацій з державного бюджету та банківських кредитів.

Середня заробітна плата в Україні зростає, але коефіцієнт заміщення середньої пенсії, що визначає співвідношення середньої пенсії до середньої зарплати, зменшується. У 2020 році цей коефіцієнт склав 27,9%, порівняно з 50,5% у 2006 році. Це викликано рядом факторів, і важливо враховувати динаміку цього показника (рис. 2.1).

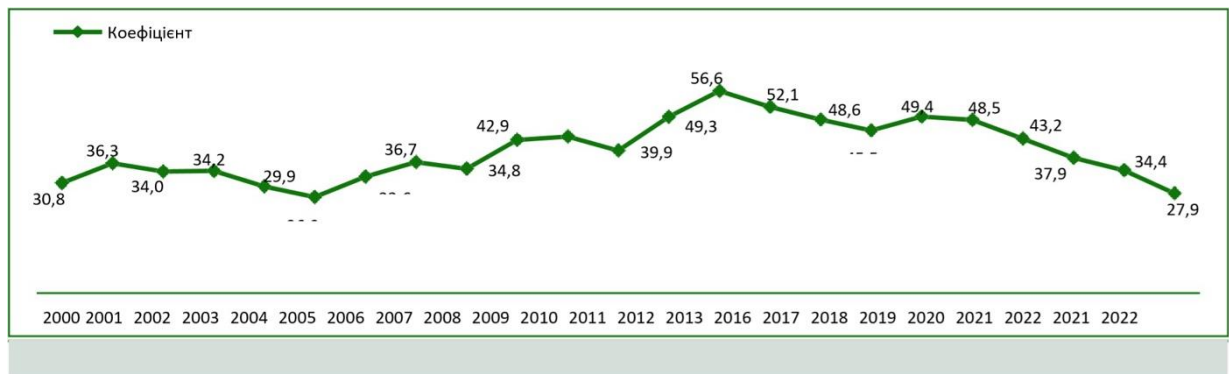

Рис. 2.1 Динаміка коефіцієнта заміщення з 2000 по 2022 рр.

Джерело: [23]

Збереження фінансової стабільності Пенсійного фонду важливе для забезпечення стабільних та адекватних пенсійних виплат громадянам. У зв'язку з труднощами фонду, експерти вказують на необхідність впровадження ефективної системи нагляду та захисту пенсійних активів для підвищення довіри населення до недержавного пенсійного забезпечення.

1 січня 2022 року коефіцієнт заміщення пенсій знову знизився і становить 33,49% (3082,98 грн : 9205,19 грн). Цей показник в останні роки залишався відносно низьким, не перевищуючи 40%. За прогнозами НДІ праці та зайнятості, він ймовірно продовжить знижуватися.

Встановлення меншого розміру пенсійного забезпечення у розмірі 40% мінімальної заробітної плати для осіб, які досягли 65 років і мають необхідний страховий стаж для призначення мінімальної пенсії, суттєво не призвело до збільшення розміру мінімального пенсійного забезпечення. Це пов'язано з низьким рівнем мінімальної заробітної плати, яка є визначальною для обчислення пенсій.

Незадекларована праця та неформальна економіка є серйозною проблемою в Україні, і це ускладнює розрахунок пенсійних виплат. Політика стимулювання формалізації та зменшення незадекларованої праці вимагає довгострокових зусиль і зобов'язань.

За даними Пенсійного фонду України, станом на 1 січня 2021 року на обліку перебувало понад 11 мільйонів пенсіонерів. Більше половини отримували пенсію менше 2000 грн. Ті, хто отримував пенсії від 1500 до 2000 грн, становили майже 16%, а від 2001 до 3000 грн - більше 41%. Близько 8,1% отримували пенсію до 5000 грн. За міжнародним стандартом бідності (5 доларів США на день), 85,4% пенсіонерів отримували пенсію нижчу чи на рівні цього ліміту.

Ці дані свідчать про те, що розмір пенсій в Україні поки що недостатній для гідного рівня життя. Багато пенсіонерів вимушені шукати додатковий заробіток через високий рівень економічної активності в пенсійний вік.

Таблиця 2.1

Розподіл пенсіонерів в органах ПФУ, за розміром місячних пенсій станом на 01.01.2023 р.

Розмір призначеної місячної пенсії, грн	Кількість осіб похилого віку, які отримують пенсію, ~~чол~~	У % до загальної кількості людей похилого віку	Середній розмір призначеної місячної пенсії, грн	У % до прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність
до 1500 грн включно	75309	0,7	998,19	56,4
від 1501 грн до 2000 грн включно	1816083	16,3	1796,28	101,5
від 2001 грн до 3000 грн включно	4588898	41,2	2427,17	137,2
від 3001 грн до 4000 грн включно	2126086	19,1	3420,57	193,4
від 4001 грн до 5000 грн включно	898525	8,1	4445,08	251,3
від 5001 грн до 10000 грн включно	1289068	11,6	6759,55	382,1
понад 10000 грн	336985	3,0	13610,60	769,4

Джерело:[30]

Основними компонентами формування дохідної частини бюджету Пенсійного фонду України за останні періоди є наступні елементи:

1. Власні надходження: Це кошти, що надходять до Пенсійного фонду від сплати внесків роботодавцями та працівниками, включаючи єдиний соціальний внесок, який сплачується з заробітної плати працівників, а також внески, які роботодавці сплачують за кожного працівника.

2. Початковий залишок власних коштів: Це сума грошей, що залишилася на рахунку Пенсійного фонду з попереднього року і може бути використана для фінансування пенсійних виплат.

3. Фінансування з Державного бюджету України: Уряд виділяє додаткові кошти з Державного бюджету для оплати пенсій, надбавок і підвищень, які передбачені пенсійними програмами. Також, у випадку дефіциту коштів у Пенсійного фонду, Державний бюджет може компенсувати цей дефіцит.

Отже, Пенсійний фонд України здобуває фінансування з різних джерел, включаючи власні надходження, початкові залишки коштів і додаткові кошти з Державного бюджету для забезпечення стабільного фінансування пенсійних виплат та покриття дефіциту фонду. Деталі щодо структури доходів та видатків Пенсійного фонду України за останні роки наведено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Структура доходів та видатків ПФУ за 2016-2022 рр., млрд грн.

Показники	Роки						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Власні надходження ПФУ	166,9	172,5	109,9	158,91	202,08	241,75	281,75
Витрати ПФУ	243,5	265,7	253,4	291,5	358,6	435,9	479,34
Рівень ЄСВ (єдиного соціального внеску)	159,5	165,4	107,2	154,3	196,8	236,3	254,5
Кошти державного бюджету України	81,9	94,9	142,6	133,46	150,09	181,8	184,4
Залишки власних коштів на початок року	2,2	1,7	0,8	0,8	0,8	0,1	0,16
Загальний дохід	251,0	269,1	254,9	292,37	352,18	434,9	466,3

Джерело: [25]

Внаслідок аналізу таблиці 2.2 можна зробити висновок, що загальні надходження до Пенсійного фонду впродовж 2016-2022 років стали об'єктом постійного зростання, і у 2022 році сума надходжень склала 466,3 млрд грн. Це майже вдвічі перевищує показники 2016 року і на 31,4 млрд грн, або на 7,2% більше, ніж у 2021 році. Взагалі, це свідчить про позитивну тенденцію, проте варто звернути увагу на формування структури доходів Пенсійного фонду України та акцентувати увагу на підвищенні частки власних доходів у порівнянні з часткою коштів, що надходять з державного бюджету.

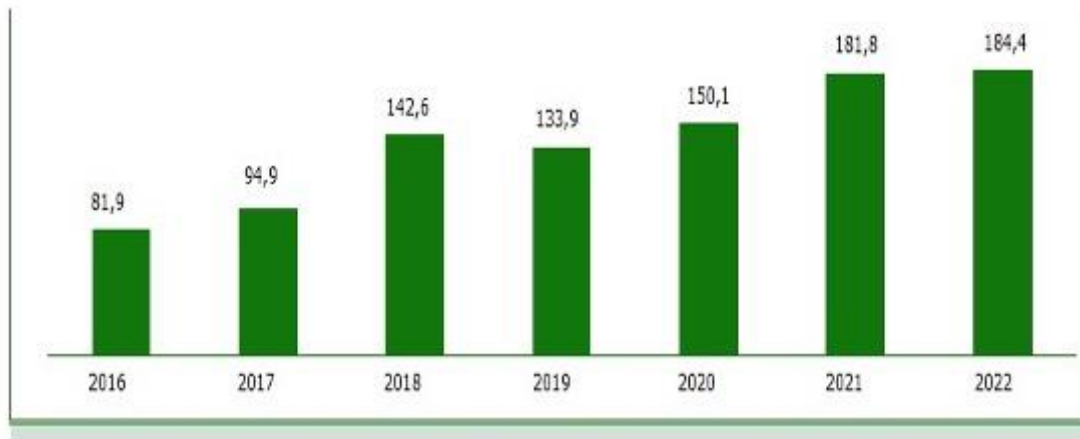

Рисунок 2.2 Дотації Пенсійному фонду України з Державного бюджету, млрд. Грн

Джерело: [12]

Кошти, виділені Державним бюджетом України, у 2016 році складали 81,9 млрд грн і зросли до 184,4 млн грн у 2022 році, що становить більше ніж у 2 рази. У порівнянні з попереднім 2018 роком, у 2019 році кошти з Держбюджету скоротилися на 11,6%, або на 16,35 млрд грн. Проте вже у 2022 році виділено 184,4 млрд грн, що значно перевищує всі аналізовані попередні періоди.

У структурі доходів Пенсійного фонду України частка власних надходжень є нестабільною. У 2016 році ця частка складала 66,49% від загальних надходжень. Проте у 2017 році знизилася до 64,10%, що є негативною тенденцією. У 2018 році власні надходження становили лише 43,11%, що свідчить про серйозні проблеми з наповненням бюджету Пенсійного фонду цього року. У 2019 році ситуація покращилася – частка власних надходжень зросла до 54,66%. Подальша позитивна динаміка була відзначена у 2020 та 2021 роках. У 2020 році власні доходи становили грн у структурі загальних доходів.

Щодо джерел надходження власних доходів, вони поділяються на:

- частину єдиного внеску на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування;
- інші власні доходи.

Досліджено рівень податкового навантаження в Україні за останні роки, включаючи різні складові податкової системи (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3

Податкове навантаження в Україні, 2016-2022 рр.

<u>Показники</u>	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Рівень бюджетного податкового навантаження, %	32,0	33,9	32,0	29,1	29,8	33,3
ВВП реальний (в цінах попереднього року)	2034,4	2445,5	3083,4	3675,7	3818,4	4363,5
Податкові надходження до зведеного Держбюджету, млрд грн	650,7	828,1	986,3	1070,3	1136,6	1453,8
Рівень податкового навантаження на працю, %	13,2	15,1	15,0	15,6	16,7	17,2
ПДФО, млрд грн	138,7	185,6	229,9	297,8	319,0	378,3
ЄСВ, млрд грн	111,7	158,9	202,0	241,7	281,7	327,0
Єдиний податок, млрд грн	17,1	24,0	29,5	35,2	38,0	46,2
Рівень податкового навантаження на капітал, %	5,3	5,1	5,1	4,6	4,6	5,8
ППП, млрд грн	60,2	73,3	106,1	117,3	118,4	163,8
Рента, млрд грн	46,6	51,1	50,0	52,0	57,1	89,3
Рівень податкового навантаження на споживання, %	17,8	19,0	17,3	14,8	15,3	17,2
ПДВ, млрд грн	235,5	313,9	374,5	378,6	400,6	536,4
Мито, млрд грн	20,3	24,5	27,0	30,0	30,4	38,1
Акциз, млрд грн	101,7	121,4	126,7	130,7	146,6	172,0
Інші, млрд грн	4,9	4,7	4,9	6,0	5,3	5,3
Коефіцієнт податкового навантаження загальний, %	37,5%	40,4%	38,5%	35,7%	37,1%	40,8%

Джерело: [12]

2.2 Динаміка видатків ПФУ

Велику частину доходів Пенсійного фонду України складають кошти, які надходять від Єдиного внеску на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (ЄСВ), розподілені на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та Державний бюджет України. У 2022 році ці надходження склали 54,6% від загальних доходів Пенсійного фонду (254,5 млрд грн), тоді як частка коштів від Державного бюджету склала 39,5%. Інші власні надходження становили 5,9% (27,2 млрд грн). Обсяг ЄСВ у 2022 році збільшився на 18,2 млрд грн порівняно з попереднім роком. У 2021 році частка ЄСВ в загальних доходах Пенсійного фонду становила 54,3% (236,3

млрд грн), а кошти з Державного бюджету складали 41,8% (динаміка ЄСВ зображена на рисунку 2.3, Додаток А).

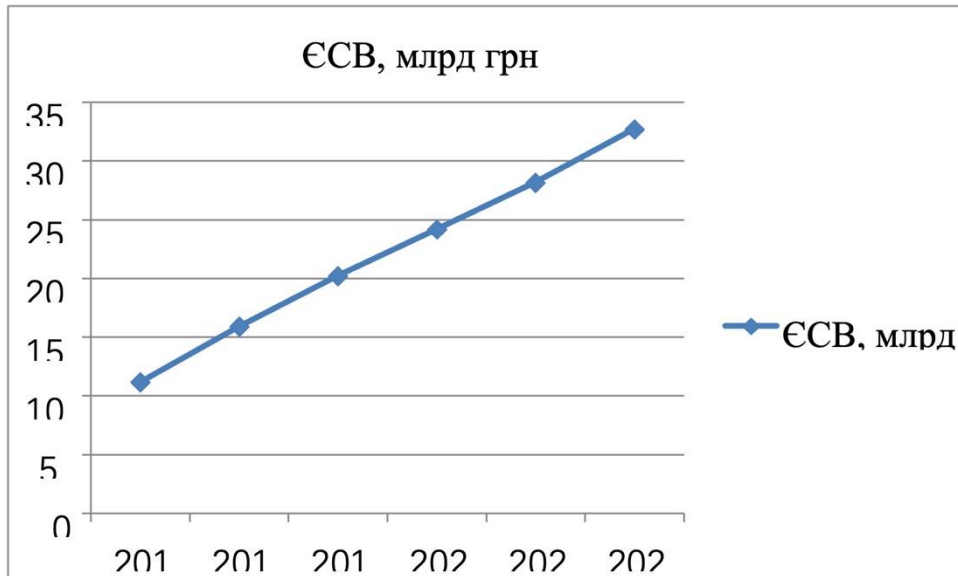

Рисунок 2.3. – Динаміка ЄСВ

Джерело: [50]

У період з 2017 по 2019 роки та у 2020 році спостерігається аналогічна тенденція: середньо 53% від усіх надходжень Пенсійного фонду становлять кошти від Єдиного внеску на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (ЄСВ), близько 45% походять від державного бюджету, а 2% представлені іншими надходженнями.

У 2018 році обсяги ЄСВ зменшилися на 58,2 млрд грн порівняно з попереднім роком, але кошти з Державного бюджету зросли на майже 48 млрд грн. У 2019 році надходження від ЄСВ зросли на 47,1 млрд грн, тоді як фінансування з державного бюджету зменшилося на 9 млрд грн. У 2020 році як кошти від ЄСВ, так і фінансування з Державного бюджету зросли відповідно на 42,5 млрд грн та 16,6 млрд грн. У 2022 році ЄСВ зросли на 18,2 млрд грн, але фінансування з Держбюджету на пенсійні виплати зменшилося на 1,1 млрд грн.

У 2017 році внесені зміни до законів призвели до зменшення розміру єдиного соціального внеску з 40% до 22% з метою стимулювання виходу підприємств

з тіньової економіки та збільшення надходжень до Пенсійного фонду.

Проте це не призвело до значущого зростання пенсійних внесків та зарплат у тіні, і надходження від соціальних внесків в 2019 році скоротилися майже на 4% ВВП.

У 2022 році власні надходження зросли на 40 млрд грн або на 16,5%, становлячи 281,8 млрд грн. Однак Пенсійний фонд значно не отримав страхових коштів на суму 20,0 млрд грн.

Експерти та економісти вказують, що кардинальні зміни в законодавстві, спрямовані на зниження єдиного внеску з 2018 року, можуть призвести до ризиків, таких як відмивання грошей, збільшення доходів Пенсійного фонду та покращення фінансового забезпечення страхових виплат та соціальних послуг. Динаміка рівня податкового навантаження за різними напрямками представлена на рисунку 2.4 (Додаток Б).

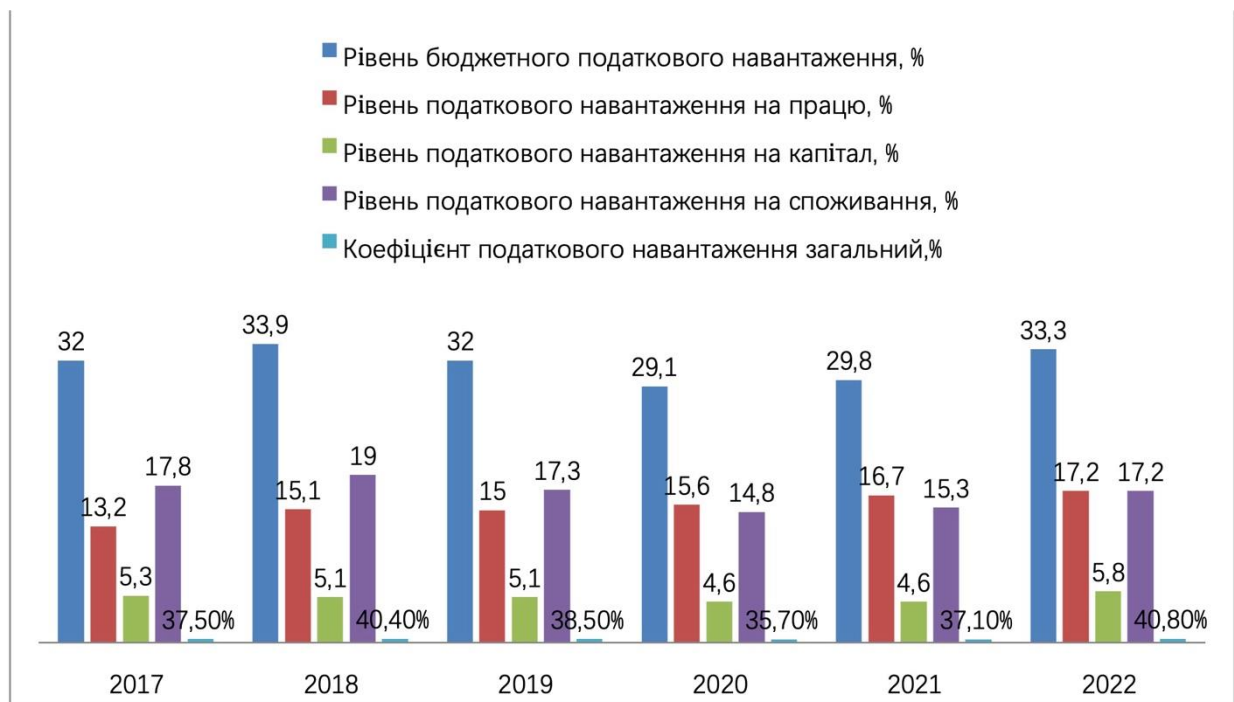

Рисунок 2.4 Динаміка рівня податкового навантаження за різними напрямками

Джерело: [40]

Після зменшення розміру єдиного соціального внеску в Україні в порівнянні з іншими країнами виявляється, що цей розмір став меншим для роботодавців. Навіть у країнах, де роботодавці сплачують внески працівникам, таких як Швеція, Словаччина, Іспанія, Естонія та інші, розмір внесків для роботодавців в Україні став нижчим. Це призводить до недостатнього фінансування системи соціального страхування в Україні в порівнянні з іншими країнами.

При аналізі витрат Пенсійного фонду України видно, що в 2020-2022 роках витрати перевищили доходи, створюючи дисбаланс. У період з 2017 по 2019 роки доходи перевищували витрати, але виникає проблема дефіциту Пенсійного фонду України. Розмір дефіциту зростав з 2017 по 2019 рік, досягаючи значної суми, зокрема 133,46 млрд грн у 2019 році. Цей дефіцит є ключовою проблемою пенсійної системи України, яку відзначають як вітчизняні експерти, так і міжнародні організації. Недостатнє фінансування породжує проблеми в пенсійній системі і потребує ретельного розгляду та вирішення (рис. 2.3).

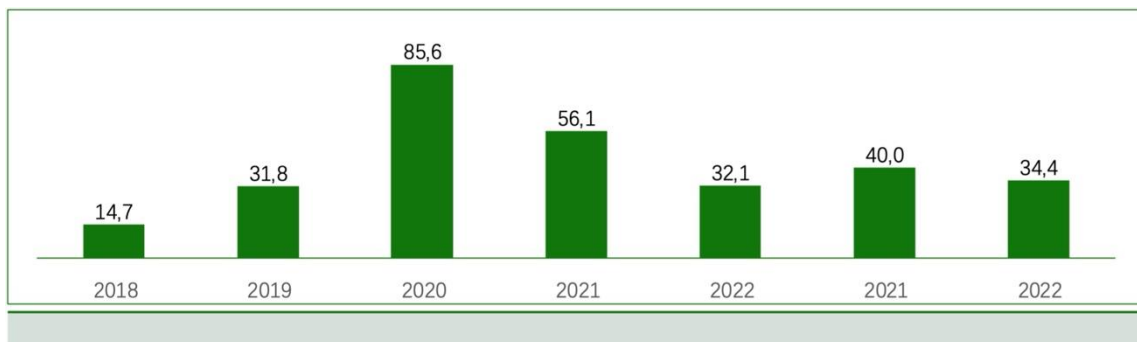

Рис. 2.3 Дефіцит ПФУ, млрд грн.

Джерело: [42]

У 2021 році з Державного бюджету України було передбачено виділення Пенсійному фонду України (ПФУ) коштів у загальній сумі 184,4 млрд грн. З цього обсягу у 2022 році на покриття дефіциту ПФУ було

спрямовано 34,4 млрд грн, що на 5,6 млрд грн менше, ніж у 2021 році.

Частка дефіциту ПФУ у 2022 році у загальних видатках Фонду склала 7,2%, в порівнянні з 9,2% у 2021 році та 33,8% у 2018 році. У відсотковому відношенні до ВВП дефіцит ПФУ склав: у 2022 році – 0,9%, у 2021 році – 1,0%, у 2020 році – 1,0%, у 2019 році – 1,9%, у 2018 році – 3,6% [13].

Отже, дефіцит доходів ПФУ залишається актуальною проблемою, а його покриття здійснюється за рахунок Державного бюджету. Фінансове тягаріння, яке несе державний бюджет для виплат пенсій, залишається високим. Частка витрат ПФУ у ВВП у 2022 році становила 7,2%, що на 2,0% менше, ніж у 2021 році.

Дотації бюджету ПФУ за рахунок Державного бюджету привели до примусового скорочення видатків на інші програми економічного, соціального, культурного, інноваційного розвитку тощо.

Розглянемо основні причини недоотримання доходів ПФУ. Низька ставка внеску на загальнообов'язкове пенсійне страхування та занижений максимальний розмір бази єдиного внеску (ЄСВ), порушуючи принцип вертикальної солідарності у сплаті внесків та створюючи високе навантаження на населення з низьким і середнім рівнем доходу.

Неофіційне працевлаштування та сплата ЄСВ від мінімальної заробітної плати, або менше від неї, що призводить до "неповної заробітної плати" та ухилення від сплати внесків.

Вплив демографічної ситуації: низька народжуваність, висока смертність і масова еміграція. За даними ООН, Україна входить до десятки країн із найвищими темпами скорочення населення (понад 15% до 2050 року).

Заборгованість із платежів до ПФУ, яка на 01.01.2021 року становила 37,6 млрд грн, включаючи заборгованість зі сплати ЄСВ, відшкодування пільгових та наукових пенсій, фінансові санкції та штрафи, регресні позови та заборгованість зі сплати страхових внесків минулих періодів.

За період 2022 року заборгованість зросла на 3,7 млрд грн, або 10,9%,

зокрема заборгованість з відшкодування пільгових пенсій із збільшилася на 1,5 млрд грн, зі сплати ЄСВ – на 2,2 млрд грн.

Основними причинами наростання боргів є:

Невиконання фізичними особами-підприємцями своїх зобов'язань з оплати єдиного внеску на загальнообов'язкове соціальне страхування (ЄСВ);

Необхідність фінансування поточних зобов'язань державних підприємств у зв'язку з відшкодуванням фактичних витрат на виплату та доставку соціальних пільгових пенсій і погашення існуючих заборгованостей.

РОЗДІЛ 3. Напрями удосконалення процесу правління коштами Пенсійного фонду України

Показником фактичного економічного зростання вважається рівень соціального захисту громадян країни, зокрема, рівень пенсійного забезпечення. Процес реформування українського суспільства супроводжується рядом протиріч, особливо в області пенсійної системи, де реальні пропозиції залишаються на етапі пропозицій. На сьогоднішній день існують проблеми, такі як значна частина доходів українського населення у тіні, несправедлива трудова солідарна система та недостатньо високі пенсії для уникнення бідності.

Пенсійна система України була сформована на початковому етапі незалежності країни і отримала значний імпульс з прийняттям Закону "Про пенсійне забезпечення" у 1991 році. Однак ключовим кроком у реформуванні системи стало ухвалення двох законів у 2003 році: "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" та "Про недержавне пенсійне страхування". У 2004 році введено трьохрівневу систему пенсійного забезпечення, що передбачає самостійне формування майбутніми пенсіонерами своїх пенсій за допомогою трьох незалежних інструментів. Це допомагає забезпечити баланс пенсійної системи та гарантувати адекватний рівень життя майбутніх пенсіонерів.

Солідарна система, що включає державні та базові пенсії, є першим рівнем пенсійної системи. Вона ґрунтується на принципах солідарності та субсидіювання, фінансуючись за рахунок коштів Пенсійного фонду України. Цей рівень забезпечує основний дохід людини після виходу на пенсію. Джерелами пенсійних виплат є єдиний соціальний внесок (22%), внески до Пенсійного фонду України та дотації з Державного бюджету.

Другий рівень, відомий як система зберігання, передбачає накопичення коштів у накопичувальному фонді застрахованих осіб та надання пенсійних виплат із цих коштів. Накопичені кошти виплачуються лише власникові

рахунку, а джерелами пенсійних виплат є обов'язкові пенсійні внески та доходи від інвестицій.

Третій рівень, який відомий як система недержавного пенсійного забезпечення, передбачає отримання пенсійних виплат за рахунок самостійно сформованих накопичень. Основний принцип полягає в добровільності участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у накопиченні коштів для майбутніх пенсій, а джерелами формування пенсійних виплат є внески фізичних або юридичних осіб та інвестиційні доходи.

Другий і третій рівні мають схожу природу, оскільки обидва передбачають накопичення, проте вони відрізняються характером сплати пенсійних внесків. На другому рівні сплата внесків є обов'язковою, тоді як на третьому рівні вона є добровільною. Солідарна та накопичувальна системи, тобто перші два рівні, складають систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Другий і третій рівні, у свою чергу, є накопичувальною пенсійною системою.

Пенсійна реформа, розпочата у 2004 році, мала суттєво підвищити рівень соціального захисту українських пенсіонерів. Але як тоді, так і зараз реформа не працює в повному форматі. Накопичувальна система не впроваджена, а система недержавного пенсійного забезпечення знаходиться на початковому етапі становлення. Існуюча солідарна система не забезпечує гідного рівня пенсійних виплат, оскільки виплата пенсій «сьогоднішнім» пенсіонерам залежить лише від внесків працюючих.

У сучасних реаліях на це впливають демографічні фактори, наприклад, старіння національної держави. А саме: обернена залежність між кількістю пенсіонерів та кількістю працюючих українців (табл.3.1).

Таблиця 3.1.

Динаміка кількості зайнятого населення, пенсіонерів і середній розмір пенсій

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Темп приросту, %
Кількість зайнятого населення, тис. осіб	16443,2	16276,9	16156,4	16360,9	16578,3	0,82
Кількість пенсіонерів, тис. осіб	12296,5	11956,2	11725,4	11470,4	11334,7	-7,82
Середній розмір пенсій, грн	1581,5	1699,5	2479,2	2645,7	3082,9	94,94
Середній розмір заробітної плати, грн	4195	5183	7104	8865	9205	119,43
Коефіцієнт заміщення, %	48,5	43,2	37,9	34,4	27,9	-42,47
Кількість пенсіонерів на 100 осіб зайнятого населення	74,8	73,4	72,6	70,1	68,4	-8,56

Джерело: [33]

За аналізованими періодами розмір середньої пенсії збільшився приблизно вдвічі. Суттєве зростання зафіксовано в обліковому періоді 2019 року. Також зауважується збільшення середньої заробітної плати, що відслідковується на 1 січня 2020 року, тобто за 2019 рік. Це свідчить про пряму залежність між розміром пенсій і розміром заробітної плати (рисунок 3.1, Додаток В).

На 1 січня 2022 року рівень зайнятості в Україні становив 33,5%, що означає, що середня пенсія становить більше третини середньої зарплати. Прогноз Інституту демографії підтверджує тенденцію до зменшення кількості працездатного населення. Це може призвести до того, що менше працюючих осіб доведеться утримувати більшу кількість пенсіонерів. Значний тиск на солідарну систему також створює достроковий вихід на пенсію та відповідне скорочення періоду сплати страхових внесків.

Оскільки недостатньо коштів для покриття пенсійних виплат, Державний бюджет надає значні дотації для покриття дефіциту Пенсійного фонду, який не має достатніх накопичень через ці диспропорції між працюючими та пенсіонерами.

Протягом розглянутих періодів Пенсійний фонд України не забезпечував виплату пенсій та грошової допомоги у всіх регіонах України, за винятком тимчасово окупованої Автономної Республіки Крим та тимчасово непідконтрольних територій Донецької та Луганської областей.

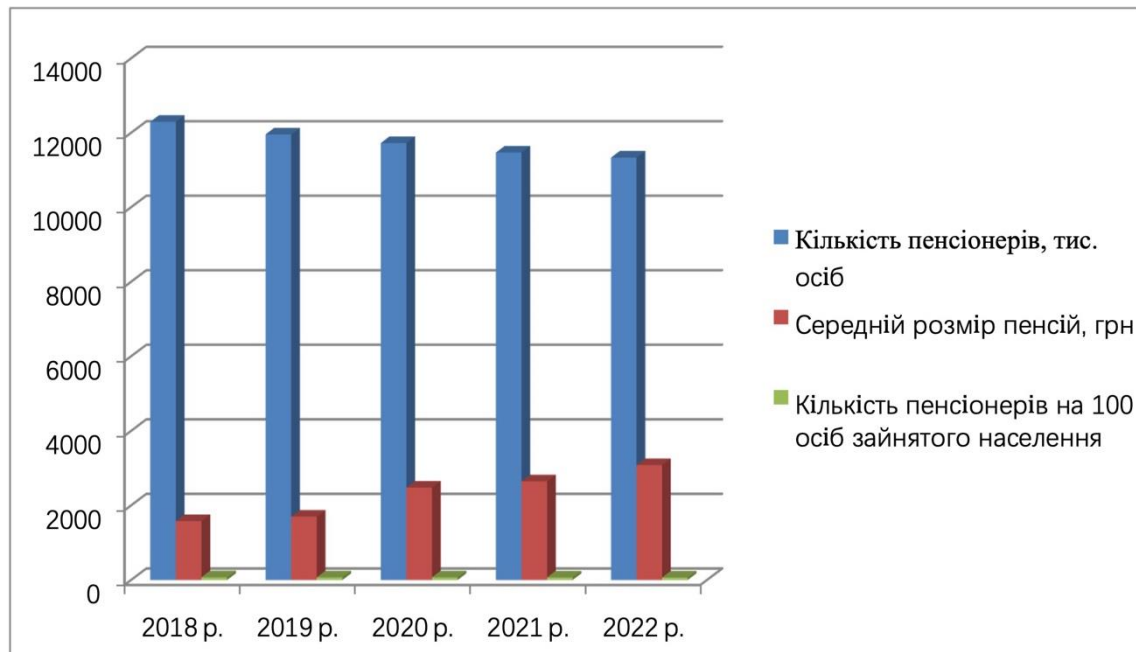

Рисунок 3.1 Динаміка показників пенсійного забезпечення в Україні

Джерело: [5]

Отже, з аналізу рисунка можна вивести, що середній розмір пенсій поступово збільшується, а також зауважити, що впровадження пенсійної реформи призвело до зменшення кількості пенсіонерів протягом 5 років.

Система виплати пенсій мала два основних способи: через поточні рахунки в банках і через поштові відділення.

Переваги солідарної системи включають в себе те, що вона, з одного боку, забезпечує всім верствам населення України мінімальний дохід у разі стійкої втрати працездатності, а з іншого боку, має стабільність і стійкість до впливу ризиків.

Щодо недоліків, то вони включають відсутність прямої залежності між

розміром потенційної майбутньої пенсії та розміром пенсійних внесків, а також відсутність бажання та зацікавленості працівників у збільшенні трудового стажу.

Дані про середні розміри призначених щомісячних пенсій, враховуючи компенсаційні виплати і цільові допомоги, які передбачені законодавством, наведені в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Середній розмір місячної пенсії в Україні за видами

Рік	Середній розмір місячної пенсії (середньостатистична пенсія), яка була виплачена пенсіонерам, що перебувають на обліку в органах Пенсійного фонду, грн						Кількість пенсіонерів, тис.
	всього			у тому числі, грн			
	в гривнях	курс гривні на середину року (1 липня)	в доларах США (по курсу на середину року)	за віком	за інвалідністю	у разі втрати годувальника	
2018	2526,1	11,7855	129,49	2521,6	2406,5	2303,8	13533,3
2019	2581,5	21,0052	75,29	2573,0	2432,1	2433,1	12147,2
2020	2699,5	24,8284	68,45	2690,3	2545,2	2640,3	12296,5
2021	2828,3	26,0234	70,26	2808,9	2705,9	2803,0	11956,2
2022	3479,2	26,3275	94,17	3556,7	3000,9	3368,0	11725,4

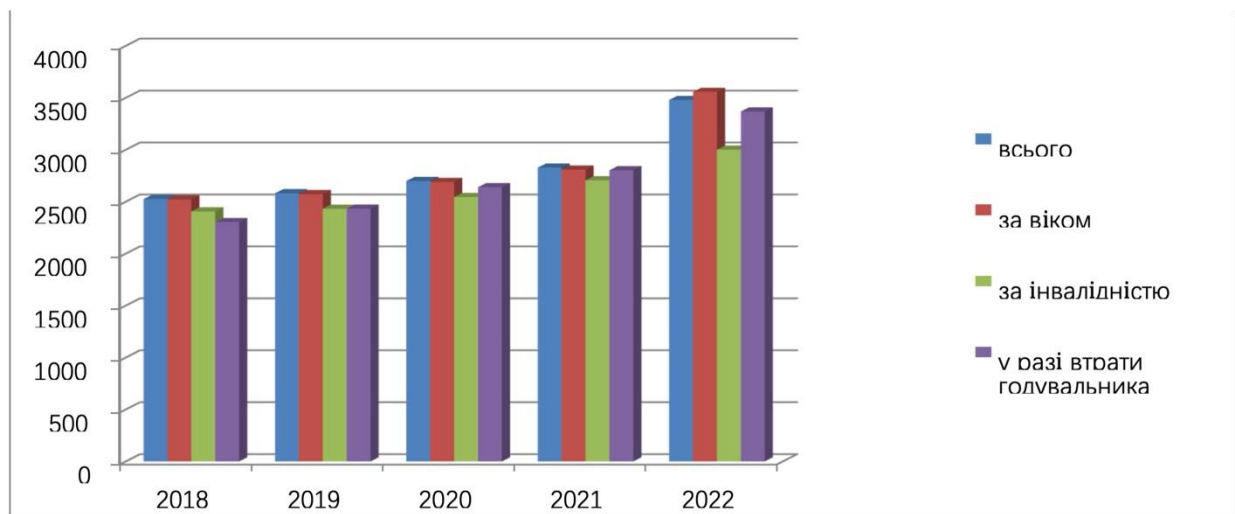

Рис. 3.2. Динаміка пенсійного забезпечення України 2018-2022

Отже, можна визначити, що розмір пенсій в Україні протягом п'яти

років аналізу мав стабільну позитивну динаміку, при цьому пенсії за віком найбільше зростали, тоді як пенсійне забезпечення за інвалідністю демонструвало менший приріст.

Здійснене дослідження свідчить про те, що уряд протягом розглянутого періоду з 2018 по 2022 рік щорічно підвищував розмір пенсійних виплат. Проте, важливо відзначити, що при перерахунку цього показника в доларовий еквівалент слід враховувати, що реальне значення середнього розміру пенсійних виплат в Україні виявилось меншим у доларах за досліджуваний період.

Поняття "держава добробуту" чи "держава соціальної гармонії" вперше використовувалося в Західній Європі в кінці 1940-х років. Найважливішою характеристикою соціального забезпечення є високий рівень соціального захисту громадян та соціальна безпека. Реалізація ефективної соціальної політики може досягати цього рівня в будь-якій країні.

Соціальна політика охоплює різні суб'єкти, які діють відповідно до конкретних суспільних інтересів і мають відповідну правову базу. Це можуть бути державні органи, органи місцевого самоврядування, неурядові організації та громадські об'єднання. Залежно від того, хто встановлює ці відносини і відзначається відповідною діяльністю, види соціальної політики можуть бути національними, регіональними або корпоративними. Основним суб'єктом соціальної політики в сучасному світі є держава, яка визначає загальні принципи, стратегічні цілі, завдання, пріоритети, законодавчу базу та виконує практичну роботу з її реалізації.

Стратегія соціальної політики є планом пріоритетних напрямків для подолання соціальних проблем на кожному етапі. Основний фокус зосереджений на вирішенні питань приховування трудових відносин, забезпеченні права на працю для осіб, неконкурентоспроможних на ринку праці, легалізації заробітної плати та встановленні повної оплати праці. Важливими показниками ефективної соціальної політики є рівень добробуту населення, освіта та здоров'я, соціальна стабільність та конструктивні

стосунки між соціальними групами.

Для аналізу міжнародного соціального забезпечення важливо дослідити зміни в пенсійному законодавстві, пов'язані з реформуванням пенсійної системи окремих країн. Особливий інтерес представляє досвід країн Балтії, таких як Латвія, де з липня 2001 року діє трьохрівнева пенсійна система (таблиця 3.3).

Таблиця 3.3

Рівні пенсійної системи Латвії

Рівень	Характеристика
Перший	це система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яка охоплює всіх платників соціальних внесків. Сплачені внески спрямовуються на виплату пенсій за віком нинішньому поколінню пенсіонерів
Другий	схема державної накопичувальної пенсійної системи, яка дозволяє її учасникам інвестувати сплачені страхові внески на фінансовому ринку через компанії з управління активами за власним вибором та накопичувати їх для пенсійних виплат
Третій	це схема приватного добровільного страхування, яка надає можливість кожному індивідуально робити додаткові накопичення до своєї пенсії в приватних (недержавних) пенсійних фондах

Основним принципом латвійської системи пенсійного забезпечення є тісна залежність розміру майбутньої пенсії від обсягу соціальних внесків, сплачених на сьогоднішній день. Іншими словами, чим більше особа вносить в систему внесків, тим вища буде її пенсія у майбутньому.

Законодавчі зміни, пов'язані з пенсійним віком та необхідним страховим стажем для отримання пенсії за віком (I рівень), також грають ключову роль у пенсійній системі Латвії. Ці зміни визначають вік, коли громадянин може отримати пенсію, а також необхідну кількість років страхового стажу для отримання повної пенсії. Ці заходи призначені забезпечити фінансову стабільність пенсійної системи та врахувати демографічні виклики, такі як збільшення середнього тривалого життя та зменшення відношення

працездатного населення до пенсіонерів.

Забезпечення стійкості та виконання основної функції системи - забезпечення достойного рівня життя після завершення трудової кар'єри, є важливою метою. Таким чином, громадяни Латвії можуть отримати пенсію за віком, виконавши встановлені законом вимоги щодо пенсійного віку та страхового стажу, під час якого сплачувалися страхові внески. Розмір пенсії залежить від тривалості цього стажу.

Починаючи з 1 січня 2016 року, пенсійний вік збільшується кожен рік на три місяці до 1 січня 2025 року, досягаючи повного пенсійного віку у 65 років. Також, з 2016 року, пенсійний вік для призначення пенсії за віком на пільгових умовах підвищено. Умовою призначення такої пенсії є наявність страхового стажу не менше 15 років. Також передбачена можливість отримання дострокової пенсії за два роки до досягнення встановленого законом віку за умови, що страховий стаж складає не менше 30 років. Однак при виплаті такої пенсії до досягнення повного пенсійного віку діють певні обмеження: непрацюючим особам, яким призначено дострокову пенсію за віком, виплачується пенсія у розмірі 50% призначеного розміру. Особам, яким призначено дострокову пенсію за віком під час набуття статусу соціально застрахованої особи (працюючі пенсіонери або пенсіонери за індивідуальною трудовою діяльністю), така пенсія не виплачується. Крім того, після призначення дострокової пенсії за віком обмежується право на отримання інших соціальних послуг, таких як допомога по безробіттю та пенсія по інвалідності, а також зменшується розмір виплачуваного страхового відшкодування. У сучасному функціонуванні пенсійної системи Естонії особа має право на пенсію за віком, якщо вона досягла 63 років і має стаж не менше 15 років. Пенсійна система Естонії включає три рівні (таблиця 3.4).

Таблиця 3.4

Рівні пенсійної системи Естонії

Рівень	Характеристика
Перший	Державна пенсія
Другий	Обов'язкова накопичувальна пенсія
Третій	Додаткова накопичувальна пенсія

Джерело: [18]

З 2004 року в Естонії діє II рівень пенсійної системи, що базується на принципі попереднього фінансування. Кожна працівниця чи працівник формує власний пенсійний фонд, сплачуючи 2% від своєї брутто-зарплати до Пенсійного фонду. За додатковою підтримкою держави в розмірі 4%, яка фінансується з соціального податку (33% від зарплати), загалом складається 60 євро на місяць при стандартній зарплаті в 1000 євро.

Ті, хто не приєдналися до системи накопичувальної пенсії, автоматично сплачують 33% соціального податку зі своєї заробітної плати. З цієї суми 13% йде на медичне страхування, а 20% — на державну пенсію для поточних пенсіонерів. Ті, хто обрав вступ на II рівень (зобов'язаний для тих, хто народився після 1983 року), направляють ці 4% на особистий пенсійний рахунок.

Важливо відзначити, що отримання виплат з накопичувальної пенсії може відбуватися незалежно від отримання державної пенсії за віком. Особа має можливість вибирати між різними сценаріями, такими як виходження спочатку на державну пенсію за віком з відкладенням отримання накопичувальної пенсії або навпаки.

Проте важливо, щоб виплати відбувалися згідно з умовами пенсійного

контракту, і при нестачі коштів можлива одноразова виплата всієї суми.

Згідно з податковим законом, неоподатковуваний дохід державної пенсії в Естонії становить 2640 євро на рік або 220 євро на місяць. Отже, частина пенсії, яка перевищує 220 євро на місяць, підлягає оподаткуванню. Як для працюючих, так і для непрацюючих пенсіонерів встановлено право на загальний неоподатковуваний дохід в розмірі 1848 євро на рік або 154 євро на місяць. Таким чином, пенсіонер може отримувати виплати I і II рівнів без оподаткування до 374 євро на місяць. Частина виплат I та II рівнів, що перевищує 374 євро на місяць, підлягає оподаткуванню.

У Польщі в 1999 році введено нову пенсійну систему, яка включає програму з номінально фіксованими внесками як перший рівень, обов'язковий другий рівень індивідуальних рахунків і добровільний третій рівень: пенсійні накопичувальні рахунки. З липня 2011 року створено нові субрахунки першого рівня, на які спрямовуються внески, що раніше йшли на другий рівень. Фізичні особи, учасники другого рівня, сплачують 6,84% до номінально фіксованого плану та 2,92% до індивідуальних рахунків, при цьому роботодавці додають 9,76%. Закон від 1 лютого 2016 року робить другий рівень добровільним для нових працівників, що дозволяє поточним учасникам вибирати між рівнями.

Інвестиції з другого рівня були перенесені на перший рівень для зменшення державного боргу. Відповідно до реформи, пенсійний вік становив 65 років і 4 місяці для чоловіків та 60 років і 4 місяці для жінок, але в 2018 році вирішено знизити його до 65 років для обох статей. У Іспанії, з 23 грудня 2013 року діє новий закон, який встановлює "коефіцієнт стабільності". Цей коефіцієнт пов'язує початковий розмір пенсії із зміною тривалості життя та змінює порядок індексації державних пенсій, щоб зрівняти внески та виплати в системі.

Згідно з основними положеннями закону, передбачено поступове підвищення пенсійного віку від 65 до 67 років і збільшення страхового стажу, необхідного для отримання повної пенсії, з 15 до 25 років. Починаючи з 2021

року, коефіцієнт стабільності базується на очікуваній тривалості життя після досягнення пенсійного віку протягом 5 років. Цей коефіцієнт застосовується лише один раз при призначенні пенсій і переглядається кожні 5 років. Згідно з аналізом, розмір початкової пенсії може зменшуватися в середньому на 5% кожні 10 років.

Новий закон також впровадив новий метод індексації, де пенсії коригуються на основі співвідношення доходів системи соціального страхування (внесків) до витрат (пенсійних виплат) за останні 5 років та прогнозу на наступні 5 років. Цей метод призначений для збереження 33 мільярдів євро до 2022 року. У січні 2016 року пенсії були підвищені на 0,25%, відхиляючись від попередньої практики щорічного збільшення в залежності від індексу споживчих цін.

Щодо досвіду Франції, у 2013 році схвалена державна пенсійна реформа передбачала поступове збільшення ставок внесків і необхідну кількість років страхових внесків для отримання права на пенсію.

Ці заходи призначені для збереження стабільності пенсійної системи перед очікуваним зростанням дефіциту фонду пенсій, який прогнозується досягти 14 мільярдів євро до 2040 року. Однією з ключових причин дефіциту є старіння населення, з очікуваним зменшенням кількості працюючих на одного пенсіонера.

Додатковою ініціативою пенсійної реформи у Франції є впровадження системи балів для працівників, які викладаються одному з десяти "важких" факторів, визначених у трудовому кодексі, таких як екстремальні температури, механічні коливання, монотонна робота або нічна зміна. З січня 2017 року працівники, які стикаються з цими факторами, набирають бали, які можуть бути використані для професійного навчання для переходу на менш напружену роботу та отримання повної оплати протягом періоду переходу на скорочений робочий день. Особливі умови надаються працівникам у віці 55 років і старше, які можуть використовувати ці бали для зменшення внесків та

виходу на пенсію достроково, починаючи з 58 років.

Додаткові аспекти пенсійної реформи у Франції включають:

Зміни в правилах зарахування сплачених страхових внесків, що враховують періоди, такі як відпустка по вагітності та пологах, професійне навчання, безробіття, навчання та неповна зайнятість.

Спрощення доступу до інформації, яке полягає в тому, що кожна застрахована особа має особистий електронний кабінет з відображенням історії сплати страхових внесків та прогнозних пенсійних виплат за різними програмами.

Створення нового комітету з оцінки пенсійної системи, який складається з чотирьох експертів з питань пенсійного забезпечення і відповідає за постійний контроль за системою та запропонування коригувальних заходів у разі виникнення проблем.

Характеристика розміру середньої пенсії та умови отримання виплат станом на січень 2023 року підсумовані в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Характеристика розміру середньої пенсії та умови отримання виплат в країнах Європи та Україні станом на січень 2023

Країна	Вік виходу на пенсію, жінки-чоловіки, років	Середня пенсія, дол. США	Відрахування з заробітної плати, %	Мінімальний трудовий стаж, років
Німеччина	63-67	1400	20	40
Великобританія	60-65	900	20	40
Франція	65-67	1200	20	40
Данія	67	1800	35-50	40
Швеція	65	1000	18,5	40
Норвегія	67	2000	25	40
Польща	60-65	460	19,5	15-20
Іспанія	65	900	18	37
Україна	60-65	143	22	30

Джерело: [28]

Таким чином, можна відзначити, що в Україні спостерігається найнижчий рівень пенсійного забезпечення в доларовому еквіваленті порівняно з іншими країнами, хоча умови пенсійного відрахування можна вважати середньоєвропейськими. Значущий розрив між середньою розміром пенсії (3500 грн) та розміром прожиткового мінімуму (згідно з урядовою нормою на 2023 рік - 7000 грн) пояснюється низьким рівнем середньої заробітної плати та значною тінізацією економіки.

Аналіз пенсійних систем різних країн вказує на необхідність змін у цих системах, що обумовлено численними факторами різної природи, такими як старіння населення, демографічні проблеми, а також економічні та політичні труднощі.

Рисунок 4.1 надає порівняльний аналіз середньої частки пенсій з різних рівнів пенсійних систем у зарубіжних країнах та в Україні.

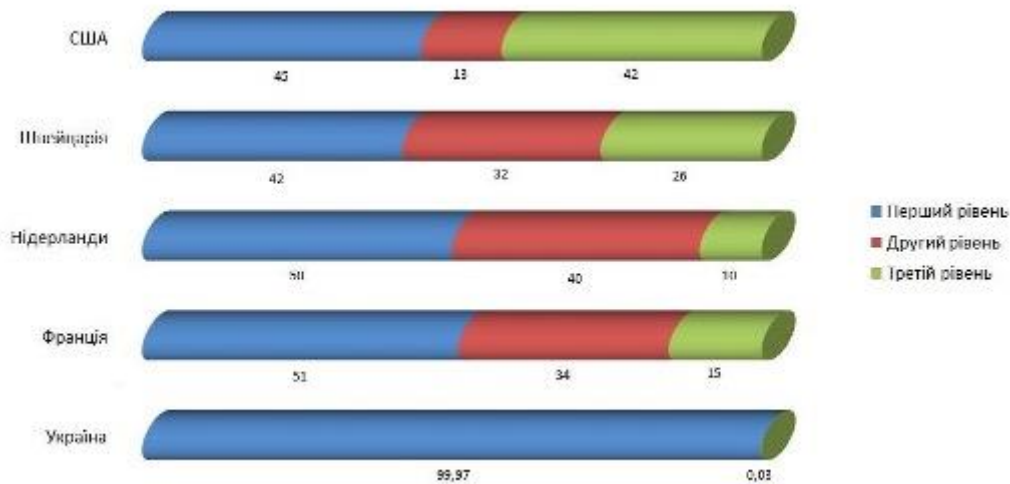

Рисунок 3.3 Середня частка пенсії з різних рівнів пенсійної системи, у деяких країнах світу (%)

Джерело: [12]

Важливо підкреслити, що будівництво сучасної пенсійної системи держави повинно базуватися на принципі справедливості. У наш час суспільство все більше усвідомлює важливість людського життя, потребу в сталому розвитку, цінність людського капіталу та необхідність повноцінного розвитку особистості з урахуванням її фізичних, моральних і духовних здібностей. Окрім цього, важливо створити умови для самореалізації людського потенціалу через об'єктивне і своєчасне визначення стратегічних напрямків та пріоритетів соціального розвитку України.

Отже підсумовуючи вищесказане зауважимо, що головним завданням для України в цьому контексті є чітке визначення моделі пенсійної системи та забезпечення необхідної економічної бази для її розвитку. Також важливо подолати популістський та декларативний характер заходів у сфері пенсійного забезпечення, особливо під час виборчих кампаній.

Успішна пенсійна реформа є ключовим кроком для наближення України до європейських стандартів стабільного соціального розвитку.

Незважаючи на 20-річні спроби впровадження пенсійної реформи в Україні, ефективних результатів поки не вдалося досягти. Сучасні проблеми розвитку пенсійної системи включають незбалансованість бюджету ПФУ, складну демографічну ситуацію, низький рівень пенсій для більшості осіб, які досягли пенсійного віку, високий рівень тінізації економіки, а також макроекономічний стан держави, включаючи інфляцію, безробіття та кризи. Серед основних пріоритетів для вирішення цих проблем визначають:

Зменшення дефіциту бюджету ПФУ шляхом збільшення максимального розміру бази нарахування ЄСВ та введення регресивної шкали сплати ЄСВ з заробітної плати.

Установлення вимог до сплати ЄСВ для керівників підприємств та грошове вираження "одиниці праці" у законодавстві про працю.

Запровадження загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи.

Оптимізація розмірів трудових і соціальних пенсій, їх виплата із солідарної пенсійної системи та інші заходи для покращення системи соціального захисту населення.

Ці заходи спрямовані на досягнення успішної та стабільної пенсійної системи відповідно до європейських стандартів.

Пропозиція може бути врахована при розробці та впровадженні фінансово-економічної політики для оптимізації пенсійної системи. Сподіваємося, що вже найближчими роками вдасться підняти рівень соціального захисту і відповідати прагненням, надіям і очікуванням людей, які досягли пенсійного віку і старше, забезпечивши їхнє щасливіше життя.

Навіть за всієї своєї неідеальності, солідарна система не в змозі гарантувати належний рівень життя пенсіонерів і потребує термінового реформування через свою неефективність та відсутність фінансової стійкості. Перетворившись на залежну від підтримки держави, вона проявляє свою

неспроможність як автономна система.

Зниження впливу "тіньової" економіки та збільшення числа офіційно працевлаштованих громадян стають важливими етапами для збільшення фінансування Пенсійного фонду України. Однак велика кількість неоформлених працівників, особливо в аграрному секторі, торгівлі та будівництві, створює проблеми.

Ключові проблеми пенсійної системи України включають низькі рівні пенсій, загострення демографічної кризи, велику кількість "тіньових" працівників, що призводить до фінансових втрат Пенсійного фонду України, та дисбаланс бюджету останнього.

Пенсійна реформа наразі зосереджена на першому рівні, що включає підвищення пенсійного віку, обмеження пенсій для тих, хто працює на пенсії, і заборону дострокового виходу на пенсію. Багато з цих заходів лише обговорюються, спричиняючи невдоволення серед громадян, особливо через підвищення пенсійного віку, який багато хто не досягає.

Поліпшення пенсійного забезпечення можливе шляхом зменшення неофіційної зайнятості та захованого безробіття, відмови від введення додаткових благ, які тиснуть на солідарну систему, а також зміцнення фінансової стійкості пенсійної системи України через впровадження обов'язкового пенсійного забезпечення та страхування.

Отже, основними пріоритетами стають зниження рівня безробіття, збільшення кількості нових робочих місць, зменшення рівня корупції шляхом застосування штрафних санкцій, що призведе до скорочення "тіньового" сектору на ринку праці, а також підвищення фінансової грамотності молоді для активізації 2-го та 3-го рівнів пенсійної системи. Україні настійно потрібна якісна та ефективна пенсійна реформа з метою зміцнення соціального захисту громадян, які стали пенсіонерами, та забезпечення гідного рівня життя за рахунок сталого розвитку пенсійної системи України. Існуюча пенсійна система в Україні, яка включає солідарне загальнообов'язкове державне пенсійне страхування і добровільне

недержавне пенсійне забезпечення, розглядається як неефективна з кількох причин. По-перше, демографічні зміни призводять до збільшення кількості літніх людей і відносного зменшення чисельності працездатного населення, що призводить до фінансового тиску на активне населення та погіршення стабільності пенсійної системи.

По-друге, низький рівень привертання населення до системи добровільного недержавного пенсійного забезпечення є проблемою. Велика безробітність, поширена неформальна зайнятість і нелегальна праця призводять до того, що кількість платників внесків майже дорівнює кількості пенсіонерів, навіть при сприятливих демографічних умовах.

Третя причина неефективності пенсійної системи пов'язана з нерозвиненим фінансовим сектором. Низькі доходи, економічна нестабільність, висока інфляція і негативний досвід минулих років призводять до недовіри до фінансових установ і відсутності мотивації населення зберігати кошти в довгострокових заощадженнях.

Крім того, відсутність механізмів для упереджувальних заходів та контролю за суб'єктами ринку недержавного пенсійного забезпечення також ускладнює ситуацію. Таким чином, для покращення пенсійного забезпечення в Україні важливо впровадити обов'язкову накопичувальну пенсійну систему як додатковий елемент системи. Це допоможе формувати пенсійні накопичення та підвищить сукупний коефіцієнт заміщення, який є ключовим показником достатності пенсійних виплат. Для оцінки обсягів активів системи загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення як основного джерела фінансування Накопичувального фонду враховувались наступні припущення (таблиця 4.4 та таблиця 4.5):

Таблиця 3.6

Макроекономічні припущення при розрахунку розмірів внесків

Період розрахунків	2020-2030
Середньорічна чисельність платників внесків	12,248,00 0
Кількість КУА - учасників	10
Розмір комісії Адміністративного офісу	0.10%
Зростання реального ВВП, середньорічне	3.80%
Зростання реальної зарплати, середньорічне	4.0%
Зростання номінальної зарплати, середньорічне	9.00%
Інфляція середньорічна	4.50%
Реальна інвестиційна дохідність (вкл. 0,6% на адміністративні видатки)	1.9%
Середній розмір внеску до другого рівня	7%
Рівень безробіття	7.40%
Жіноча середня зарплата у % до чоловічої	80%
Частка зайнятих, які сплачують внески	73%
Накопичені активи в % до ВВП на кінець періоду	19.40%

Джерело: [20]

Таблиця 3.7.

Демографічні припущення при розрахунку розмірів внесків

	2020	2025	2030
Очікувана тривалість життя при народженні, років			
чоловіки	68.6	69.7	70.5
жінки	77.2	77.7	78.2
Очікувана тривалість життя при досягненні 60річного віку, років			
чоловіки	16.8	17.3	17.7
жінки	21.2	21.5	21.9
Сумарний коефіцієнт народжуваності			
дітей на 1 жінку	1.60	1.62	1.64

Джерело: [20]

Враховуючи дані щодо демографічної ситуації в країні та прогнози макроекономічного розвитку, були отримані наступні результати прогнозування обсягів системи загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення, які представлені в таблиці 3.6 та таблиці 3.7.

Таблиця 3.8

**Прогнозні результати обсягів системи
загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення**

	2020	2030	2040	2050	2060	2070
Чисельність платників внесків						
Тисяч осіб	11,329	10,522	9,812	8,559	7,508	7,194
Фінансові показники у цінах поточного року, мільйонів грн						
Страхові внески	24,676	311,950	649,628	854,074	1,118,218	1,592,051
Накопичені активи працівників	25,205	1,791,431	7,550,528	14,037,631	23,230,113	34,188,292
Фінансові показники у % до ВВП						
Страхові внески	0.6%	3.4%	4.2%	4.1%	4.0%	4.2%
Накопичені активи працівників	0.6%	19.3%	49.4%	67.2%	82.2%	89.8%
Коефіцієнт заміщення (у % до середнього розміру номінальної зарплати поточного року, з урахуванням індексації)						
Чоловіки	0.0%	2.1%	7.3%	13.8%	18.3%	20.7%
Жінки	0.0%	1.1%	4.7%	9.8%	13.1%	14.6%
Середній розмір ~~ануїтетної~~ виплати з другого рівня з урахуванням індексації на майбутню інфляцію						
Чоловіки	0	508	3,215	9,164	18,136	30,566
Жінки	0	267	2,085	6,518	12,977	21,523

Джерело: [20]

Подальший шлях реформування української пенсійної системи має дві можливі стратегії. По-перше, це абсолютна відмова від солідарної системи та "зрівнялівка" всіх за принципом "хто скільки заробив, той і отримав", що має на меті стимулювання нації "заробляти пенсію". По-друге, це конструктивна зміна першого рівня пенсійної системи, яка враховуватиме демографічні чинники та особливості країни.

Отже, необхідно збільшити внутрішню справедливість солідарної системи, забезпечити раціональне використання її фінансових ресурсів, впровадити всі три рівні пенсійної системи та підняти розміри доходів на кожному з її рівнів.

ВИСНОВКИ

1. Охарактеризовано, що Пенсійний фонд України виступає в якості центрального органу виконавчої влади, що керує фінансами пенсійного забезпечення. Його діяльність знаходиться під контролем та координацією Кабінету Міністрів України і він беззаперечно дотримується вимог Конституції, законів України, а також актів Президента та Кабінету Міністрів України, зазначених у Положенні про Пенсійний фонд України.

2. Обґрунтовано, що управління діяльністю Пенсійного фонду формується правлінням, призначення керівника та заступників якого визначає Президент України.

3. Визначено, що кошти Пенсійного фонду України знаходяться на відокремлених рахунках і використовуються виключно для визначених цілей. Організація виплат пенсій здійснюється безпосередньо через відділення зв'язку або ощадні каси.

4. В процесі здійснення аналізу виявлено, що доходи та видатки Пенсійного фонду України виявлено стале зростання загальних надходжень до фонду з 2016 по 2022 рік, досягнувши у 2022 році суми 466,3 млрд грн. Це майже вдвічі більше, ніж у 2016 році, і на 7,2% перевищує показник 2021 року. Ця позитивна динаміка, однак, залишає питання стосовно структури доходів Пенсійного фонду, вимагаючи зосередження на збільшенні частки власних доходів порівняно із коштами з державного бюджету.

5. На основі дослідження рівня пенсійного забезпечення в Україні виділено основні проблеми системи: низькі пенсії, демографічні виклики, значна кількість "тіньових" працівників, що призводить до недостатньої фінансової підтримки Пенсійного фонду, а також незбалансованість його бюджету.

6. Зазначено, що хоча проводиться реформа, вона обмежена першим рівнем пенсійної системи, такими заходами, як підвищення пенсійного віку та обмеження пенсій для працюючих пенсіонерів. Ці заходи викликають

невдоволення серед українських громадян, особливо підвищення пенсійного віку, оскільки більшість потенційних пенсіонерів не досягає його. Також висловлено негативне ставлення до обмеження пенсій для працюючих пенсіонерів, яке вимагає додаткового заробітку при недостатньому рівні життя.

7. Узагальнено, що міжнародний досвід реформування пенсійних систем і визначено можливості його адаптації в Україні. Покращення пенсійного забезпечення можливе за умови зменшення неформальної зайнятості та прихованого безробіття, відмови від створення додаткових благ, які тягнуть на себе солідарну систему, а також зміцнення фінансової стійкості пенсійної системи через введення обов'язкового пенсійного забезпечення та страхування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційний веб-сайт Пенсійного фонду України – Режим доступу: <http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/index>.
2. Аудиторський звіт за результатами державного фінансового аудиту Пенсійного фонду України за період з 1 січня 2018 р. по 31 грудня 2020 р. № 04-24/10 від 23 жовтня 2021 р. – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/145191>.
3. Європейський кодекс соціального забезпечення: Міжнародний документ Ради Європи від 16 квітня 1964 р. № ETS № 48 – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_329.
4. Калюга Є. Історичний аспект розвитку пенсійної системи в Україні / Є. Калюга, В. Оверчук // Юридичний науковий електронний журнал. – 2019. – № 10 – С. 4 -8.
5. Бойко М. Д. Право соціального забезпечення: Навч. посіб. / М. Д. Бойко. – Київ, Олан, 2004. – 311 с.
6. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту України: Навч. посіб. / Н. Б.Болотіна. – Київ : Знання, 2011. – 615 с.
7. Положення про головні управління Пенсійного фонду України в Автономній республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, затверджене Постановою правління Пенсійного фонду України від 22 грудня 2016 р. № 28-2 – Режим доступу: pfu.gov.ua.
8. Ільчук Л. Світовий досвід моделей соціальної політики та можливість їх використання в Україні / Л. Ільчук // Вісник Пенсійного фонду України. – 2018. – № 7. – С. 4 – 9.
9. Коваль О. Щодо запровадження загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи /О. Коваль // Вісник Пенсійного фонду України. – 2018. – № 6. – С. 14 – 17.
10. Минюк О. Ю., Минюк Д. І. Пенсійна реформа в Україні: реалії та вимоги сьогодення. Юридичний вісник «Повітряне і космічне право».

2019. № 1. С. 103–109. URL:
http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2481/1/2315_IR.pdf
11. Аналітичні матеріали про стан виконання органами Пенсійного фонду України в Дніпропетровській області покладених на них завдань за 2020 р., м. Дніпро: ГУ ПФУ в Дніпропетровській області, 2021. 58 с.
 12. Нововведення у пенсійній системі Іспанії. База даних Міжнародної організації праці – Режим доступу:
http://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/intl_update/2018-01/index.html.
 13. Нововведення у пенсійній системі Польщі. База даних Міжнародної організації праці – Режим доступу:
http://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/intl_update/2018-03/index.html.
 14. Нововведення у пенсійній системі Франції. База даних Міжнародної організації праці – Режим доступу:
http://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/intl_update/2018-01/index.html.
 15. Питання Міністерства праці та соціальної політики України : указ Президента України від 20 квітня 2005 р. № 679 – Режим доступу:
<http://zakon.rada.gov.ua>.
 16. Питання Пенсійного фонду України : постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 1994 р. № 345 – Режим доступу:
<http://zakon.rada.gov.ua>.
 17. Пенсійна система Республіки Македонія. Інвестиції та пенсії в Європі – Режим доступу : [http://www.ipe.com/pensions/pensions in/cee/pensions in central and eastern europe the living organism of macedonian pensions a decade after reforms/10006096.article](http://www.ipe.com/pensions/pensions%20in%20cee/pensions%20in%20central%20and%20eastern%20europethe%20living%20organism%20of%20macedonian%20pensions%20a%20decade%20after%20reforms/10006096.article).
 18. Парламентська Асамблея Ради Європи Результати огляду Європейських пенсійних систем, 2020 рік – Режим доступу:
<http://assembly.coe.int/CommitteeDocs/2012/BIL>.
 19. Зміни у пенсійному забезпеченні Латвії – Режим доступу:
<http://www.vsaa.lv/ru/uslugi/pensioneramsenioram>.

- 20.Іванов В. М. Історія держави та права України: Навч. посіб. / В. М. Іванов – Київ, 2002. – Ч. I – 264 с.
- 21.Історія створення / Історія фонду / Історія становлення. Головне управління Пенсійного фонду України в Дніпропетровській області. Інформаційна сторінка вебпорталу – Режим доступу: <http://www.pfu.gov.ua/dp/>.
- 22.Каптар Г. Г. Пенсійне забезпечення за віком в умовах пенсійної реформи: сучасний стан та шляхи вдосконалення / Г. Г. Каптар // Форум права. – 2019. – № 4. – С. 167 – 174. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2019_4_31.pdf.
- 23.Конвенція Ради Європи Про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р із змінами і доповненнями – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
- 24.Корнацька Р. М. Реалії та перспективи пенсійного забезпечення в Україні. Світ фінансів. 2023. № 3. С. 30–35. URL: <http://sf.tneu.edu.ua/index.php/sf/article/view/741/749>
- 25.Піщуліна О. Фінансові, соціальні та правові аспекти пенсійної реформи в Україні. Світовий досвід та українські реалії. – Режим доступу: <http://razumkov.org.ua/uploads/article/2019-PENSII.pdf>.
- 26.Пенсійний фонд України: прозорість та відкритість. Інформаційний буклет – Режим доступу: https://www.pfu.gov.ua/content/pfu/uk/pidrozdily/roz_rob/pfu/au/img/docs/3ведений_інформаційний%20буклет%202022.pdf.
- 27.Модернізація пенсійної системи України: від стратегії до практики. Звіт експертів. – Київ, 2021. – 64 с. – Режим доступу: https://modernization.pfu.gov.ua/assets/Zvit_final_web.pdf.
- 28.Парламентська Асамблея Ради Європи. Стратегії адаптації пенсійних систем до викликів ХХІ століття, 2020 рік. – Київ, 2020. – 39 с. – Режим доступу: <https://pace.coe.int/pdf/22492-ukraine-adaptation-strategies-of-pension-systems-to-the-challenges-of-the-xxi-century>.

29. Положення про головні управління Пенсійного фонду України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі : постанова Пенсійного фонду України від 27 червня 2002 р. № 11-2 [Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>]. - Електронний ресурс.
30. Про державні пенсії : закон СРСР від 14 липня 1956 р. [Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>]. – Електронний ресурс.
31. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : закон України від 9 червня 2003 р. № 1058–IV [Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>]. – Електронний ресурс.
32. Про затвердження переліку показників сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування для інформування Кабінету Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 9 червня 2011 р. № 644 [Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>]. – Електронний ресурс.
33. Про затвердження плану заходів на 2018 – 2019 роки з реалізації Стратегії подолання бідності : розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2018 р. № 573–р [Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua>]. – Електронний ресурс.
34. Про затвердження прожиткового мінімуму на 2005 рік : Закон України від 19 жовтня 2004 р. № 2089 [Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>]. – Електронний ресурс.
35. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи: закон України від 8 липня 2011 р. № 3668 [Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>]. – Електронний ресурс.
36. Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування : закон України від 26 червня 1997 р. № 400 [Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>]. – Електронний ресурс.
37. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкового державне соціальне страхування : закон України від 8 липня 2010 р. № 2464 [Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>]. – Електронний ресурс.

38. Про Основні напрями реформування пенсійного забезпечення в Україні : указ Президента України від 13 квітня 1998 р. № 291/98 [Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>]. – Електронний ресурс.
39. Про пенсійне забезпечення : закон України від 5 листопада 1991 р. № 1788-XII [Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>]. – Електронний ресурс.
40. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб : закон України від 9 квітня 1992 р. № 2262-XII [Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>]. – Електронний ресурс.
41. Про прожитковий мінімум : закон України від 15 липня 1999 р. № 966XIV [Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>]. – Електронний ресурс.
42. Про створення Пенсійного фонду України : постанова Кабінету Міністрів України від 28 січня 1992 р. № 39 [Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>]. – Електронний ресурс.